

18. *Солодкий В. О.* Реформування житлово-комунального господарства регіону (на прикладі Рівненської області) : автореф. дис. ... к.е.н. : спец. 08.10.01 "Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка" / В. О. Солодкий. – К., 2003. – 20 с.

19. *Срібний В. І.* Регулювання розвитку житлово-комунального господарства міст і районів (на рівні АР Крим) : автореф. дис. ... к.е.н. : спец. 08.10.01 "Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка" / В. І. Срібний. – Х., 2006. – 23 с.

20. *Чижова Т. В.* Інноваційна стратегія реформування житлово-комунального господарства : автореф. дис. ... к.е.н. : спец. 08.02.02 "Економіка та управління науково-технічним прогресом" / Т. В. Чижова. – О., 2007. – 21 с.

21. *Шафоростова М. М.* Удосконалення державного управління поведінням з відходами на основі розвитку функцій екологічного аудита : автореф. дис. ... к. держ. упр. : спец. 25.00.02 "Механізми державного управління" / М. М. Шафоростова. – Дніпропетр., 2006. – 27 с.

Надійшла до редколегії 13.03.20122 р.

УДК 351.83

О. В. ЖАДАН

ПРОБЛЕМИ І ПРОТИРІЧЧЯ ПОШИРЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІЙ СФЕРІ

Виявлено проблеми і протиріччя формування соціально-трудомих відносин на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України. Визначено напрямки їх подолання в умовах поширення глобалізаційних процесів у соціально-трудомих сфері.

Ключові слова: соціально-трудомих відносини, глобалізація, державне регулювання.

Problems and contradictions of forming of social-labour relations are exposed on the modern stage of socio-economic development of Ukraine. Directions of their overcoming are definite in the conditions of distribution of global processes in a social-labour sphere.

Key words: social-labour relations, globalization, state adjusting.

Реаліями сучасного етапу суспільного розвитку є загострення під впливом процесів глобалізації проблем, передусім у соціально-трудомих сфері, проявом яких є зростання безробіття, поглиблення розшарування між багатими і бідними, послаблення традиційних моральних зв'язків, зростання десолідаризації суспільства тощо.

Даній проблематиці присвячено багато наукових праць. Розробкою питань, пов'язаних із соціально-трудомих відносинами, їх змінами під впливом

глобалізаційних тенденцій займалося багато видатних зарубіжних (Р. Піндайка, С. Фішера) і вітчизняних (В. Брич, Л. Гармидер А. Горілий, Л. Лісогор, В. Матросов, І. Моторна, О. Чувардинський, М. Гуць) науковців. Проте на сьогодні проблеми адаптації соціально-трудових відносин до глобальних змін у соціально-економічному розвитку суспільства все ще залишаються актуальними і саме тому потребують наукового систематизованого підходу до їх вивчення.

Метою даної статті є виявлення проблем і протиріч формування соціально-трудових відносин на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України та визначення напрямків їх подолання в умовах поширення глобалізаційних процесів.

Фахівці Науково-дослідного інституту соціального розвитку при ООН, визнаючи неоднозначність і суперечливість впливу глобалізації на соціально-трудоу сферу, зазначають: “Відкриваючи небувалі можливості одним людям і цілим країнам, ті ж глобалізаційні сили відіграють не останню роль у зростанні зубожіння інших людей і країн, їхньої невпевненості в завтрашньому дні, в послабленні соціальних інститутів і систем соціального захисту, у розмиванні традиційних особистісних і суспільних цінностей” [9].

Під впливом лібералізації зовнішньої торгівлі, розширення меж відкритості національних товарних і фінансових ринків, зростання конкуренції між товаровиробниками відбуваються суттєві зміни у структурі і масштабах зайнятості. Усе більше розширюються можливості перенесення виробництва, а разом із ним і робочих місць, в інші країни і перш за все в країни з більш дешевою робочою силою. Безумовні переваги тут мають компанії розвинених країн, які виробляють більш конкурентоспроможну продукцію, мають змогу впливати на політичні рішення урядів держав світу, диктувати їм свої умови.

Р. Колосова виділяє такі проблеми, породжені глобалізацією, що прямо або опосередковано пов’язані зі змінами в соціально-трудових відносинах, їх динамікою та якістю [5, с. 144–145].

1. Одна з основних проблем пов’язана з питанням, хто виграє від глобалізації. Фактично основну частину переваг отримують багаті країни або індивіди. Несправедливий розподіл благ від глобалізації (на це звертає увагу й МОП) породжує погрозу конфліктів на регіональному, національному й інтернаціональному рівнях.

У контексті проблем розвитку соціально-трудоу сфери вигреш розвинених країн полягає у зростанні кількості робочих місць високої освітньої ємності, висококваліфікованих й, отже, високооплачуваних. Таким чином, тільки в них формується повна, продуктивна та ефективна зайнятість.

У результаті відбувається не конвергенція або вирівнювання доходів, а скоріше їх поляризація. У результаті країни, що стрімко розвиваються, входять до багатих держав, а бідні країни все більше відстають від них. Зростаючий розрив у доходах викликає невдоволення з їх боку, небезпечне міжнародними конфліктами, оскільки держави прагнуть приєднатися до клубу багатих країн і готові боротися з ними за свою частку у світовому виробництві.

2. Друга проблема пов’язана з потенційною регіональною або глобальною нестабільністю через взаємозалежність національних економік на світовому рівні. Нестабільність характеризується непередбаченими й несподіваними коливаннями

основних макроекономічних параметрів (ВВП, валютних курсів, процентних ставок, умов торгівлі тощо). Локальні економічні коливання або кризи в одній країні можуть мати регіональні або навіть глобальні наслідки. Вплив на соціально-трудова сферу в цьому випадку відбувається за рахунок зниження рівня зайнятості, скорочення робочих місць, погіршення якісних параметрів зайнятості, наприклад, зниження заробітної плати.

3. Велика кількість породжуваних глобалізацією проблем викликана побоюванням, що контроль над економікою окремих країн може перейти від суверенних урядів в інші руки, в тому числі до найбільш сильних держав, багатонаціональних або глобальних корпорацій і міжнародних організацій. У зв'язку з цим дехто вбачає у глобалізації спробу підризу національного суверенітету. З даної причини глобалізація може викликати почуття безпорадності перед її наступом й антипатію до неї. Такі настрої можуть легко перейти в крайній націоналізм і ксенофобію із закликами до протекціонізму, спричинити зростання екстремістських політичних рухів, що потенційно чреваті серйозними конфліктами.

4. Наступна проблема, пов'язана з наслідками, які може мати глобальна інтеграція ринків капіталу для економіки окремих країн. Іноземний капітал у вигляді прямих іноземних інвестицій несе певну загрозу для національної економіки, тому що може зникнути із країни настільки ж швидко, як і з'явився, і з ним зникнуть створені ним робочі місця. Звідси впливає необхідність більш ефективного захисного регулювання, але це важкий крок. Ясно, що технологічний рівень і винахідливість тих, хто провадить фінансовий продукт, допоможуть їм знайти обхідні шляхи. Тому важливо, щоб великі фінансові установи дотримувалися чесних правил гри при дотриманні відповідного контролю.

5. Істотною проблемою є й те, що глобалізація викликає структурні зміни в економіці, при цьому переваги по галузях розподіляються нерівномірно. У короткостроковій перспективі, як відомо, зміни в обробній промисловості, сфері послуг приводять до того, що галузі, що одержують вигоди від зовнішньої торгівлі, забезпечують більший приплив капіталу й кваліфікованої робочої сили. У той же час ряд галузей значно програє від глобалізаційних процесів, втрачаючи свої конкурентні переваги через зростаючу відкритість ринку. Такі галузі змушені докладати додаткових зусиль, щоб пристосуватися до господарських умов, що змінюються не на їх користь.

Адаптаційні заходи можуть обернутися для людей втратою роботи, необхідністю пошуку іншого робочого місця, перекваліфікацією, що призводить не тільки до сімейних проблем, але й вимагає великих соціальних витрат, причому в короткий термін. В остаточному підсумку відбудеться перерозподіл робочої сили, але на початковому етапі соціальні витрати будуть дуже великі. Зокрема, в Європі за останні тридцять років було істотно трансформовано низку галузей, а саме: вугледобувна галузь, суднобудування, важке машинобудування тощо. Усе це привело до радикальних і хворобливих змін у суспільстві. Подібні зміни несуть серйозну загрозу сформованій господарській структурі, і уряди повинні взяти на себе важкий тягар соціальних витрат, пов'язаних з виплатою компенсацій, перепідготовкою, виплатою допомоги по безробіттю, наданням підтримки малозабезпеченим родинам.

6. Значна загроза, яку несе глобалізація, пов'язана з помітним збільшенням розриву в рівнях заробітної плати кваліфікованих і менш кваліфікованих працівників, а також зі зростанням безробіття серед останніх. Це викликано тим, що конкуренція з боку трудомістких товарів, випущених у країнах з низьким рівнем заробітної плати й невисокою кваліфікацією працівників, спричиняє зниження цін на аналогічну продукцію фірм, що використовують висококваліфіковану робочу силу, і скорочення їхніх прибутків. У таких умовах компанії припиняють випуск збиткової продукції й переходять до виробництва товарів, що вимагають використання висококваліфікованого персоналу. У результаті робітники з низькою кваліфікацією залишаються незатребуваними, їх доходи падають.

Однією з проблем глобалізації також відзначають переведення фірмами із країн з високою вартістю робочої сили частини своїх виробничих потужностей у країни з низькою оплатою праці. Експорт робочих місць може виявитися небажаним як для економіки країни-експортера, так і для приймаючої країни.

7. Наступну загрозу пов'язують із мобільністю робочої сили. Зараз багато говориться про вільний обмін товарами, послугами й капіталом і значно менше – про свободу переміщення робочої сили. Негативні наслідки її вже давно визнавалися як потенційна небезпека, а сьогодні в багатьох країнах вона вважається цілком реальною. Тому майже всі держави ввели ті або інші форми контролю над вільним переміщенням робочої сили, тим більше що воно може здійснюватися самими різними способами.

У зв'язку із глобалізацією світової економіки постає питання про глобалізації світового ринку праці. Глибокі зміни у процесах трудової діяльності, в організації праці, у структурі зайнятості, у трудових відносинах актуалізують необхідність дослідження проблеми еволюції світового ринку праці. У цих умовах на перший план виходить вивчення питань міжнародної міграції й проблем міжнародного регулювання трудових відносин.

Основними наслідками глобалізації є світовий поділ праці, міграція в масштабах всієї планети капіталу, людських і виробничих ресурсів, стандартизація економічних і технологічних процесів, зближення та злиття культур різних країн.

Міжнародна трудова міграція включає процеси еміграції та імміграції людей у працездатному віці з метою одержання роботи поза своєю країною проживання протягом певного періоду часу. В основі міжнародної міграції лежить інтернаціоналізація господарського життя й нерівномірність розвитку світової економіки, що набула глобального характеру, створивши передумови для виникнення світового ринку робочої сили. Кількісний склад легальних мігрантів нараховує до 200 млн чоловік, з яких половина – це вихідці із країн, що розвиваються [2].

Динаміка глобалізації робить існуючі територіальні й економічні кордони легко проникними, тому найбільш гострим питанням на сьогодні є процес “руйнування кордонів”. Пересування людей з однієї країни в іншу стає більше вільним і доступним, це викликає такі проблеми як:

- нерівномірність міграції (є стійкі напрямки потоку мігрантів);
- нестійкість міграційного потоку (“сезонна міграція”, пов'язана із сезонним характером робіт);
- соціальна неповноцінність (спостерігається “розрив” родини: працівники на якийсь час виїжджають, а їхні родини залишаються на батьківщині).

Розподіл й використання трудових ресурсів в умовах “розмивання кордонів” набуває все більшої актуальності. Звідси виникає питання: яким повинен бути рівень державного регулювання ринку праці: національним (в межах держави) або наднаціональним (в межах певного об’єднання). Процеси, пов’язані із глобалізацією на ринку праці, впливають на три головних параметри: попит на працю, пропозицію праці й ціна праці.

На сучасному етапі нелегальні міграційні потоки досягають значних масштабів. Так, загальносвітовий обсяг міжнародної міграції збільшився з 75,46 млн осіб у 1960 р. до 190,63 млн осіб у 2005 р., а в 2010 р. наблизився 350 млн осіб [1].

Водночас, за експертними оцінками, близько 50 % усіх міжнародних мігрантів перебувають у статусі нелегальних трудових мігрантів у більш розвинених країнах, чим посилюють там соціальну напругу та зазвичай погіршують криміногенну й економічну ситуацію [8].

Міжнародна нелегальна трудова міграція має позитивні та негативні наслідки. Загалом можна зазначити, що в короткотерміновому періоді, безумовно, для країни – постачальника “нелегальних трудових ресурсів” позитивні ефекти переважатимуть (послаблення соціальної напруги, пов’язаної з високим рівнем безробіття, активізація сукупного попиту завдяки приватним трансфертам мігрантів тощо), проте в довготерміновій перспективі ці процеси загрожують економічній безпеці країн (зокрема негативні наслідки у сфері пенсійного забезпечення, втрата інтелектуального потенціалу країни, моральна деградація окремих верств населення; штучне “підігрівання” ринку нерухомості тощо).

Щодо країн-реципієнтів, то на початковому етапі залучення “нелегальних трудових ресурсів” уряди країн вирішують певні поточні економічні труднощі, скажімо, залучення спеціалістів у незаповнені ніші на ринку праці (зазвичай низькооплачувані неprestижні професії), поточне вирішення проблеми “старіння нації”, залучення висококваліфікованих спеціалістів, підготовлених за рахунок бюджетів інших країн. Саме з цих причин країни ЄС на початку 1990-х рр. “не звертали уваги” на масштабний обсяг нелегальних мігрантів з СРСР та окремих країн Азії та Африки. Проте, як показує досвід країн ЄС у 2008 р., у довготерміновій перспективі і додатково в період економічного спаду виникає ціла низка соціально-економічних проблем, які важко піддаються вирішенню за короткий проміжок часу – різке зростання офіційного та прихованого безробіття і нарощування соціальної напруги як серед місцевого населення, так і серед іммігрантів; невирішеність на міждержавному рівні проблеми пенсійного забезпечення нелегальних мігрантів; загострення криміногенної ситуації тощо [3].

Істотну роль у процесах глобалізації й інтернаціоналізації відіграє кроскультурний (кроскомунікаційний) принцип взаємодії націй, заснований на об’єднанні й синтезі основних, базових положень функціонування суспільства. Центральну роль тут дотепер відігравала освіта, що і формувала фундаментальний потенціал розвитку глобалізації.

Глобалізація розвиває потребу одержати більш високу і якісну освіту, формуючи єдиний стандарт. Наприклад, формуються вищі навчальні заклади – сталони освіти, загальновизнані світовими співтовариствами.

Отже, виділимо ключові проблеми, вирішення яких утворить сферу спільного плідного існування глобалізації й освіти:

- стратегії інтернаціоналізації;
- транснаціональна освіта;
- забезпечення міжнародної якості;
- регіональне й міжрегіональне співробітництво;
- інформаційна й комунікаційна технології та віртуальні університети;
- проблеми рівності й доступності освіти;
- розширення бази систем контролю якості.

У результаті глобальних економічних і технологічних змін суб'єкти можуть взаємодіяти між собою на відстані за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, тобто віртуально. Здійснюється перехід від традиційних соціально-трудова відносин до віртуальних, а сам процес одержує назву віртуалізації. Він впливає на всі елементи соціально-трудова відносин. У першу чергу, зміни стосуються зайнятості та ринку праці як найважливіших елементів соціально-трудова відносин.

Процес віртуалізації соціально-трудова відносин одержав широке розповсюдження в розвинених країнах у вигляді різноманітних форм дистанційної зайнятості. Для нашої країни характерні більш повільні темпи його розвитку, що багато в чому пояснюється високою вартістю інтернет-послуг, нерозв'язаністю ряду організаційно-правових питань, пов'язаних з його функціонуванням, а також слабкою вивченістю цього процесу в теоретичному аспекті.

Практичним проявом цих тенденцій стала поява дистанційної зайнятості. Наукова спільнота поки не досягла єдиного розуміння основних рис цього феномену, оскільки систематизацію поглядів щодо того, які характеристики має включати це поняття, не проведено. На сьогодні форми практичного застосування дистанційної зайнятості дуже різноманітні, відповідно дистанційним робочим місцям властиві різні характеристики функціонування.

У науковій літературі найбільш часто зустрічаються два терміни – “теледоступ” і “телеробота”. Термін “телеробота” використовується як синонім до поняття “теледоступ до робочого місця” та в основному використовується в Європі, а – “теледоступ” найчастіше використовується у США [7].

У 1990 р. Міжнародна організація праці запропонувала визначення телероботи, що базується на двох характеристиках: існування відстані від традиційного місця роботи та використання комунікаційних технологій. Це форма роботи, при якій вона здійснюється з місця, віддаленого від центрального офісу чи виробничих площ, відокремлюючи таким чином працівника від персональних контактів із колегами; нові технології роблять це віддалення можливим за допомогою відповідних комунікацій.

Розвиток дистанційних форм зайнятості сприятиме не тільки розширенню українського ринку праці, але й дозволить вітчизняній економіці активніше брати участь у міжнародному технологічному розподілі праці.

Неоднозначним є вплив процесів глобалізації на стан у сфері доходів тих, хто працює. Результати останніх досліджень свідчать про різке збільшення прибутковості

найбільших міжнародних корпорацій та поляризацію у рівні доходів вищої управлінської ланки і пересічних працівників цих компаній. Так, у США середня заробітна плата управляючого компанією в 419 разів є більшою, ніж у робітника [9, с. 145]. В умовах жорсткої торговельної конкуренції стає проблематичною реалізація принципу “рівної оплати за рівну працю”, який проголошено у статуті Міжнародної організації праці.

Інтенсифікація процесів глобалізації супроводжується і наступним негативним наслідком для соціально-трудової сфери – все більш масовим стає намагання роботодавців знижувати заробітну плату і скорочувати витрати на покращання умов праці з метою підвищення конкурентоспроможності продукції [4].

Розглядаючи вплив глобалізації на соціально-трудова сферу, не можна не звернути увагу і на таке. Для сучасного етапу функціонування світової економіки характерним є підвищення впливу транснаціональних компаній (ТНК) на формування світогосподарських зв'язків та моделей економічного розвитку. Нині ТНК контролюють близько 40 % світових засобів виробництва та 75 % світової торгівлі товарами та послугами [6]. Слід зазначити, що штаб-квартири найбільших ТНК знаходяться у США. Це обумовлює значний вплив англо-американської законодавчої системи на формування трудового законодавства багатьох країн світу. Це не може не насторожувати світову громадськість, оскільки США досі ще не ратифікували і не визнають більшості міжнародних стандартів праці, які розроблені Міжнародною організацією праці у формі конвенцій і рекомендацій. У цілому ж модель соціально-трудоких відносин, яка функціонує у США, є далеко не ідеальною. Звідси загроза дерегулювання ринку праці, децентралізації переговорів та укладення угод (договорів), що сповідується багатьма американськими фахівцями та їхніми однодумцями в Західній Європі.

Отже, виходячи з аналізу глобалізаційних чинників впливу на соціально-трудові відносини, постає проблема їх модернізації, як практично не розглядається в теоретичному плані. Не визначені й практичні кроки в напрямку модернізації соціально-трудоких відносин. Це можна пояснити як різними підходами до оцінки модернізаційних процесів у цілому, так і специфічними особливостями модернізації в Україні.

Модернізація соціально-трудоких відносин передбачає забезпечення ряду умов, які повинні бути чітко представлені й обґрунтовані. Реалізація модернізаційних проєктів зв'язана зі значними грошовими вкладеннями, грамотним податковим стимулюванням, обґрунтованою економічною, модернізаційною і соціальною політикою.

Література:

1. *Богомолов О. Т.* Анатомия глобальной экономики : [учеб. пособ.] / О. Т. Богомолов. – М. : Академкнига, 2010. – 216 с.
2. *Брич В.* Шляхи вдосконалення державного регулювання зовнішньої трудової міграції населення / В. Брич, П. Шушпанов // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 4. – С. 28–31.
3. *Гармидер Л. Д.* Влияние глобализации мировых рынков на функционирование и развитие рынка труда Украины / Л. Д. Гармидер // Вісник економічної науки України. – 2009. – № 1. – С. 57–61.

4. *Иванов Н.* Глобализация и бедность / Н. Иванов, Н. Гоффе, Г. Монусова / *Мировая экономика и международные отношения.* – 2010. – № 9. – С. 29–42.
5. *Колосова Р. П.* Глобализация экономики и рынок труда / Р. П. Колосова // *Демографія та соціальна економіка.* – 2005. – № 1. – С. 141–152.
6. *Матросов В.* Колективно-договірне регулювання соціально-трудоких відносин на підприємствах-монополістах і дочірніх підприємствах ТНК, розташованих в Україні / В. Матросов, Л. Будьонна // *Україна: аспекти праці.* – 2009. – № 5. – С. 20–24.
7. *Моторна І.* Дистанційна зайнятість в умовах глобалізації економіки та соціально-економічні вигоди від її використання / І. Моторна // *Україна: аспекти праці.* – 2008. – № 3. – С. 6–12.
8. Офіційна веб-сторінка Міжнародного валютного фонду. – Режим доступу : <http://www.imf.org.ua>.
9. *Политика в области занятости в условиях глобализации экономики.* – Женева : МОТ, 1996. – 225 с.

Надійшла до редколегії 09.04.2012 р.

УДК 338.45:330.341.1

М. В. КАРМІНСЬКА-БСЛОБРОВА

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ

Розглянуто методи податкового контролю та запропоновано алгоритм відбору платників податків для документальних перевірок за критерієм операційного ризику.

Ключові слова: податковий контроль, фіскальний ризик, податковий ризик, операційний ризик, алгоритм відбору платників податків для документальних перевірок.

In the article the methods of tax control are considered and the algorithm of selection of taxpayers for documentary verifications is offered after the criterion of operating risk.

Key words: tax control, fiscal risk, tax risk, operating risk, algorithm of selection of taxpayers for documentary verifications.

Формування державної податкової політики на засадах економічної ефективності, стабільності, прозорості й наближення її до міжнародних та європейських стандартів не можливе без ефективного податкового контролю.

Проблема ухилення від оподаткування існує фактично в усіх країнах. В Україні це явище за роки незалежності набуло масового характеру. За даними